

Inleiding

Welkom op ontmoetingsplaats

Forum Standaardisatie is wat het eerste woord in zijn naam aangeeft. Een forum, dus. Op die ontmoetingsplaats hebben wij deze bundel samengesteld, de tweede ná *Eerlijk zullen we alles delen*.¹

De informatiemaatschappij is feitelijk één en ongedeeld. Dat volgt uit het alsmear completer dekkende netwerk voor informatieverkeer. Langs digitale weg zijn mensen en ook steeds meer ‘dingen’ voor elkaar bereikbaar, overal en altijd. A priori zijn er géén grenzen (meer) voor informatieverkeer.

Maar let op! In die grenzeloosheid van bereik manifesteert zich wel een discontinuïteit. Dat leggen we graag meteen uit. Het komt erop neer dat wat op de ene schaal prima functioneert, geen of zelfs averechts effect kan sorteren bij toepassing op een andere schaal. Bijvoorbeeld, hoe groot kan een zandkasteel zijn? Zo is het nog veilig en even later stort het in. En zo heeft standaardiseren op kleine schaal probleemloos en ronduit productief de betekenis van uniformeren. Inclusief adoptie lukt dat kleinschalig vaak bij de gratie van gezag; iemand is er blijkbaar domweg de baas.

Vanaf een beetje ópschaling kan uniformiteit echter contraproductief uitpakken. Verschillen raken zichtbaarder. Sterker nog, verschillen kunnen extra productief maken. Zo weet de ene specialist wat een andere specialist juist weer niet weet, en omgekeerd. Maar voor optimaal resultaat is natuurlijk wel hun samenwerking nodig.

De vraag is dan wat standaardiseren betekent voor zo’n verruimde schaal van bedrijvigheid en verkeer, de informatiemaatschappij dus. Het blijft natuurlijk zo dat nodeloze verschillen beter kunnen verdwijnen. Vooral ook op maatschappelijke schaal blijft uniformeren belangrijk. Maar omdat enkelvoudig gezag op die schaal niet bestaat, is daarvoor een ontmoetingsplaats nodig. Zo zien talloze standaardisatie-organisaties traditioneel hun bestaansrecht. Forum Standaardisatie gaat verder: uniformeren waar dat kan, variëteit aanvaarden en zelfs benutten waar dat moet.

Wat moet er met reële verschillen gebeuren? Met variëteit verschuift de betekenis van standaardisatie! Want reële verschillen sluiten de optie van uniformeren uit, punt. Voor hun samenhang is daarentegen een *verbinding* nodig, de brug tussen de verschillen die ieder voor zich (moeten) blijven bestaan.

Volgens een afgezaagd gezegde: pas dankzij zulk verband is het geheel groter dan de som der delen. Of wat formeel uitgedrukt, onder omstandigheden van variëteit krijgt standaardiseren *betrekking* op het definiëren enzovoort van extra benodigde voorzieningen voor interoperabiliteit. De onmisbare bruggetjes, zeg maar. Als er ergens een ontmoetingsplaats voor nodig is om te komen tot praktische afspraken ... Forum Standaardisatie ziet daar een steeds belangrijker taak.

Zodra ‘bruggetjes’ niet langer incidenteel, maar structureel ontworpen tot en met onderhouden worden, is er sprake van infrastructuur. Daarin komt precies die discontinuïteit of omslag tot uitdrukking. Ooit was het zo dat elk dorp zijn eigen voetpaadjes had. Vervolgens ging ergens een pad van het ene dorp over in een pad van het andere dorp. Voor elke ‘aansluiting’ gebeurde dat apart.

Voor fysieke mobiliteit gaat dat allang andersom. Een uitbreiding van infrastructuur wordt allereerst aangelegd. Daarná komen de eventuele kleinschalige verbindingswegen, de op- en afritten. Fysieke infrastructuur komt dus direct op maatschappelijke schaal tot stand.

¹ Forum Standaardisatie, 2008. Exemplaren op aanvraag gratis verkrijgbaar bij Bureau Forum Standaardisatie zolang de voorraad strekt. Ook als webeditie gepubliceerd (<http://www.forumstandaardisatie.nl/organisatie/documenten/publicaties/interoperabiliteit/eerlijk-zullen-we-alles-delen/>).

Het idee achter deze bundel is dat *infrastructuur voor informatieverkeer* een vergelijkbare omslag vergt. Met andere woorden, extrapolatie van de traditioneel kleinschalig bemeten aanpak van standaardisatie voldoet niet voor de grootschalige opgave van de informatiemaatschappij.

Concreet voor deze bundel leidde dat tot de vraag hoe er zicht op die kwalitatief andere aanpak komt. Die vraag stelden we in de auteursinstructie. Enkele passages daaruit helpen u, lezer, alvast aan een wat nadere indruk wat u van de inhoud mag verwachten.

Meelezen met auteursinstructie

Interoperabiliteit laat zich niet begrenzen. De schaal voor informatieverkeer is de hele maatschappij, met zelfs internationaal bereik. De aanduiding elektronische overheid, bijvoorbeeld, is in dat opzicht alweer misleidend. Voor infrastructuur tellen niet primair de behoeften van overheidsinstellingen. Dat gelden ze voor fysieke wegen, bruggen, tunnels enzovoort tot en met verkeersregels evenmin. Het draait om *Interoperabel Nederland*.

Ook voor informatieverkeer moeten we het *perspectief* eens proberen om te draaien, een zetje in de maatschappelijke richting. Visie op onze samenleving verdient voorrang, met daarna pas opmerkingen wat er eventueel uit volgt voor zgn. interoperabiliteit en standaardisatie.

Ter vergelijking, neem de auto. Dat is een verkeersmiddel. Voortgedreven met een stoommachine reed de eerste auto alweer lang geleden. Niemand in de achttiende eeuw vermoedde de invloed die auto's in allerlei opzichten zouden krijgen op het leven van iedereen. In de huidige samenleving is het aandeel met voor- en nadelen van automobilititeit echter onontkoombaar.

En neem dan nu digitale technologie. Dat is óók een verkeersmiddel, voor informatieverkeer. Kortom, wij zijn inmiddels ook virtueel mobiel.

Wat betekent deze doordringende mobiliteitsmodus? Voor alle, alsmar nauwer verweven maatschappelijke ontwikkelingen zoals bedrijvigheid, zorg, onderwijs, veiligheid, geldwezen, ethiek, recht, integratie, generatieverhoudingen, sport, cultuur, enzovoort? Kansen, risico's? Hoe verandert het leven van Nederlandse burgers erdoor? Van bedrijven en andere organisaties? Wat wijzigt er voor Nederland in internationale verhoudingen? Welke inspanningen leveren maatschappelijke actoren voor veranderingen? Wat is de rol van de overheid hierin, wat is het algemeen belang? Stuur de overheid onverminderd op infrastructuur voor borging van gelijke rechten en plichten in informatieverkeer? Wat behoort karakteristiek tot zulke infrastructuur voor informatieverkeer op maatschappelijke schaal? Wat juist niet? Kortom, hoe infrastructureel verder met virtuele mobiliteit?

Dankwoord

Tot zover de auteursinstructie. De omvang van deze bundel is blijk van de enthousiaste respons op de uitnodiging om een hoofdstuk bij te dragen. Aan de auteurs zijn wij véél dank verschuldigd. Sterker nog, dit is natuurlijk vooral hùn bundel. En over ontmoetingsplaats gesproken, bedenk alstublieft dat een auteur geen groter compliment kan krijgen dan op haar of zijn beurt respons van u, de lezer.

De overige auteurs zullen er begrip voor hebben dat wij ons hier kortweg apart richten tot eurocommissaris Neelie Kroes. Met haar voorwoord (Preface) positioneert zij *Interoperabel Nederland* via Europa in de werkelijkheid van de gehele wereld met alle groeiende onderlinge afhankelijkheden van dien. Dat vatten we graag op als bevestiging van de ingezette oriëntatie op, zelfs principieel, maatschappij-schaal.

ECP-EPN bedanken wij hartelijk voor medewerking aan de samenstelling en voor de gelegenheid om deze bundel tijdens het Jaarcongres op 17 november 2011 te presenteren.

Over de indeling van hoofdstukken: vijf delen

Deze bundel is nog lang geen handboek, in de zin dat er sprake is van een gevestigde discipline met een algemeen aanvaard referentiekader waarvan (deel)specialisten dan volgens dat stramien een onderdeel beschrijven. Zoals met de voorganger *Eerlijk zullen we alles delen* kregen de auteurs qua thematiek een open uitnodiging. Weliswaar was de keuze van auteurs *niet* willekeurig, maar toch was het ‘even’ afwachten waarmee zij zouden ‘komen.’ Om de lezer enig overzicht te geven zijn de hoofdstukken verdeeld, achteraf dus, over vijf delen. Het verslag van een discussie (zie het eerstvolgende hoofdstuk) is buiten die indeling gehouden.

Deel I telt zeven hoofdstukken die wij verbonden zien door pogingen tot beantwoording van een fundamentele vraag. Let wel, dat kunnen niets anders zijn dan pogingen. Het gaat immers over de toekomst. De noemer voor deel I luidt: Informatieruimtelijke ordening.

De associatie met *ruimtelijke ordening* is opzettelijk.² Die discipline kan in talloze opzichten als voorbeeld dienen. Eigenlijk is er ook helemaal geen verschil, laat staan principieel. Dat mag er zelfs niet zijn, zodra zoiets als informatieruimte onderdeel vormt van de maatschappelijke verkeersruimte in het algemeen. Wisselwerking.

De meeste hoofdstukken in deel I bieden stellig taai kost voor wie meent dat theorie niet praktisch is. Alle andere lezers zullen de kwalitatief nieuwe probleemstelling herkennen, en dus begrijpen dat we tevens het nieuwe eraan moeten ... begrijpen, dat vooral moeten *willen* begrijpen voor ons handelen als verantwoord lid van de informatiemaatschappij.

In deel II, Mensen en bedrijven in de informatiemaatschappij, zijn zes hoofdstukken verzameld die concrete kansen en problemen met informatieverkeer beschrijven. Dat gebeurt daar nu eens *niet* vanuit overheidsperspectief. Daarmee werpen de auteurs een licht op interoperabiliteit als integraal en integrerend aspect van onze samenleving als geheel. Burgers en bedrijven willen die kant op. In veel gevallen blijken ze allang veel verder dan de overheid zelfs maar vermoedt. Dat is zelfs prima. Tegelijk valt er nogal wat te borgen, met o.a. voor de overheid naar het lijkt onvervreemdbare rollen.

Deel III legt met vijf hoofdstukken de nadruk op een kritiek aspect van digitaal gefaciliteerde interacties: Individu als deelnemer aan maatschappelijk informatieverkeer. Juist dáárvor is een fundamentele aanzet onmisbaar. Dat komt omdat het in wezen om *vertrouwen* gaat. Verkeersdeelname is immers het aangaan van een betrekking, met kwetsbaarheid van dien. Daaraan stellen deelnemers (dus) over en weer voorwaarden. Wat toon ik over mijzelf, respectievelijk wat wil ik over mijn wederpartij getoond krijgen? Aldus is verkeersdeelname voor het individu een kwestie van getuigenis als subject èn object. Daar hoort zonedig identificerende (persoons)informatie bij. En ruimer opgevat, is de persoon in kwestie dan *eigenaar* van informatie over haar-/hemzelf, kortom, van die persoonsinformatie? In dit derde bundeldeel is ook aandacht voor sociale media.

Nogal gemengd van inhoud zijn de zeven hoofdstukken in deel IV: Voorbij de elektronische overheid. De aanduiding “voorbij” lijkt vooralsnog zelfs te optimistisch, maar dient (dus) propaganda voor consequente vermaatschappelijking van interoperabiliteit. In werkelijkheid geeft het vierde deel blijk van de voortgaande worsteling met schaalverruiming. Enkele hoofdstukken zijn gekenmerkt door extrapolatie en wijken aldus niet af van het kader voor de ‘traditionele’ elektronische overheid. Als contrast dienen andere hoofdstukken, respectievelijk passages met een voorstelling van een paradigmawissel.

² Zie van één van de samenstellers (Pieter Wisse) o.a. Civiele informatiekunde vergelijkenderwijs (in: *PrimaVera*, working paper 2007-10, Universiteit van Amsterdam, 2007) en Angendering van informatieruimtelijke ordening (in: *PrimaVera*, working paper 2010-01, Universiteit van Amsterdam, 2010).

Tenslotte is er deel V met zeven hoofdstukken: Naar normalisatie voor infrastructuur. Dat deel begint met een hoofdstuk met (zeer) behartigenswaardige kritiek plus aanbevelingen, maar dat desondanks de consequente 'sprong' naar maatschappelijke schaal mist. Dat blijft in de overige hoofdstukken ook overwegend bij verkenning. De aanzet is echter herkenbaar om normalisatie, met infrastructuur ter facilitering van de productieve fictie van *het algemeen belang*, kwalitatief anders in te richten. Voorts bevat het vijfde deel nuanceringen ter vermindering van eenzijdige omgang met open source software alsmede een waarschuwing uit het criminele milieu dat we uniformiteit ook weer niet moeten overdrijven. En het slothoofdstuk in deel V had ook het beginhoofdstuk van deel I kunnen zijn ...

Oproep tot realiteitszin

Verwacht geen recept. Wij hopen dat u de gevarieerde inhoud als tekenend ervaart voor de veranderende waaier van kansen en problemen met het werkelijke, wereldwijde informatieverkeer. Daarvoor zijn allerlei voorzieningen nodig, immaterieel van regels voor dat informatieverkeer tot en met materiële technologie, met programmatuur, informatieverzamelingen e.d. er allemaal nog tussen.

Op de reële schaal van modern informatieverkeer moeten die voorzieningen zowel samenhangend (interoperabel) als veranderlijk zijn. Dat lukt pas, zodra we weten wat we ermee *willen*. Daarbij komt dat we in een ontwikkelde beschaving – dat zal wel een pleonasme zijn – sterk van elkaar verschillen en nogal wispelturig zijn. Onze oproep is om dat nuchter te erkennen als de crux voor *Interoperabel Nederland*.

Peter Waters, Nico Westpalm van Hoorn en Pieter Wisse
Samenstellers

